

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE

OPȚIUNI ISTORIOGRAFICE

Serie nouă

Numărul 1 / 2024



EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

2024

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Laurențiu Rădvan, Mircea-Cristian Ghenghea, Adrian Vițalaru (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași), Mihail Băț (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău)

COMITETUL DE REDACȚIE

Maria-Cristina Ciobanu (redactor șef), Andrei Archiudean, Daniel Cucu, Andrei Bordeianu, Bogdan-Ștefan Novac (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Adresa (materiale trimise pentru publicare sau altă corespondență): Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, B-dul Carol I, Nr.11, 700506 - Iași, România.

Telefon: +40758550922 (Comitetul de Redacție); +40(232)201056 (Secretariatul Facultății de Istorie)

Website: <https://optiuni-istoriografice.ro/>

E-mail: optiuni.istoriografice.is@gmail.com

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate revine exclusiv autorilor.

Tehnoredactor: Florentina Crucerescu

ISSN 1582 - 2842

CUPRINS / SUMMARY

Lucrețiu-Ion BÎRLIBA

Cuvânt înainte / Foreword5

ARTICOLE / ARTICLES

Alexandru Dănuț CRĂCIUNAȘ

Cetatea Șiria – Ascensiune și Decădere

The Fortress of Șiria – Rise and Fall7

Paula TEU

Noi informații cu privire la prima misiune iezuită din Moldova
(sfârșitul secolului XVI)

New informations regarding the first Jesuit mission in Moldavia (late 16th
century)25

Emanuel-Pavel URSAN

Întâiul deceniu de activitate al Facultății de Litere a Universității din
Iași (1860-1870)

The first decade of activity of the Faculty of Letters of the University of Iași
(1860-1870)51

Vlada CONDREA

Fondarea „Ministerului Adevărului” Sovietic

The founding of the Soviet "Ministry of Truth"65

Daniel CUCU

Notele ultimative sovietice și cedarea Basarabiei către URSS
reflectate în presă (26 iunie-4 iulie 1940)

The Soviet ultimatums and the cession of Bessarabia to the USSR seen in
press (June 26th-July 4th 1940)77

Andreea BROASCĂ

Colecțiile de artă românească în timpul comunismului: confiscările și constituirea colecțiilor naționale (1948-1978)

Les collections d'art roumaines pendant le communisme: confiscations et constitution de collections nationales (1948-1978)107

Paula CORPODEAN

De la Declarația Universală a Drepturilor Omului la actul final de la Helsinki. Aspecte ale încălcării drepturilor omului în România comunistă

From the universal declaration of human rights to the Helsinki final act. Aspects of human rights violation in communist Romania.....117

Aurel SPÎNU

Privind spre public. Muzeele în peisajul social-media (studiu de caz: Muzeul Național de Istorie a Moldovei)

Looking to the public. Museums in the social media landscape (case study: the National History Museum of Moldova)139

PREZENTĂRI DE CARTE / BOOK REVIEWS

Nicoleta ROMAN, „Deznădăjduită muiere n-au fost ca mine”. Femei, onoare și păcat în Valahia secolului al XIX-lea (**Cosmina-Emanuela BUTNARIUC**)151

Candace FLEMING, Familia Romanov. Asasinat, revoluție și prăbușirea Rusiei Imperiale (**Sebastian HAJA**)157

David PRIESTLAND, Steagul Roșu. O istorie a comunismului (**Marius MURARIU**)162

Valeriu CERBA, Adevărul despre agresiunea rusă din Transnistria (**Nicoleta SVITIC**)170

CUVÂNT ÎNAINTE

Revista *Opțiuni istoriografice* a luat naștere în anul 2000, datorită unei inițiative entuziaste a unui grup de studenți ai Facultății de Istorie, sprijiniți de profesorii aceleiași Facultăți. După entuziasmul inițial a venit (poate prea devreme) o anumită inerție și deși revigorată parțial de doctoranzi, revista și-a încetat apariția după 2009, o dată cu plecarea acestor doctoranzi către noi îndatoriri, care nu le mai permiteau să desfășoare munca de redacție anterioară.

După mai bine de 15 ani, revista capătă o nouă înfățișare, datorită altor tineri studenți caracterizați prin același entuziasm. Ea își păstrează numele, dar devine *Serie nouă*, din două motive: primul, pentru a marca un nou început, al doilea, pentru că o continuitate după un deceniu și jumătate nu s-ar mai fi numit continuitate. *Opțiuni istoriografice* se adresează în primul rând tinerilor pe cale să devină istorici, acordând prioritate publicării materialelor studenților din toate ciclurile de studii, dar și cercetătorilor aflați la începutul carierei. Nu sunt însă excluși seniorii cercetării, care dau, cu siguranță, și mai multă greutate științifică publicației. Temele propuse sunt diverse, acoperind epoci de la preistorie până la istoria recentă, însă revista rămâne deschisă și abordărilor interdisciplinare (utilizarea metodelor științelor exacte în arheologie, interferența cu studiile clasice, antropologia, geografia etc.). Conducerea Facultății de Istorie nu numai că a sprijinit această inițiativă, dar s-a îngrijit ca materialele să fie prezentate la un nivel corespunzător pentru tinerii istorici. De altfel, unul din dezideratele noii echipe redacționale îl constituie menținerea unui standard ridicat al calității articolelor și încercarea de a-l îmbunătăți continuu. Însă, pentru toate acestea, trebuie răbdare, perseverență, încredere reciprocă și multă, multă putere de muncă. O revistă nu se poate realiza fără sacrificii, dar sunt convins că membrii redacției sunt deja conștienți de acest lucru. Un alt element care trebuie să mențină activitatea revistei îl reprezintă continuitatea și deși sistemul Bologna a modificat durata anilor de studii (constituind

una din cauzele încetării apariției revistei), prin efortul conjugat al unor generații care au știut să se adapteze schimbărilor, continuitatea poate fi asigurată. Altfel, această inițiativă ar rămâne doar o frumoasă încercare a unei *restitutio* eșuate.

Nutresc convingerea că pasiunea pentru istorie poate concentra energii și stimula apariția regulată a unei reviste de care studenții Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” au nevoie. Urez succes echipei redacționale, tuturor studenților care doresc să contribuie cu lucrări și, mai cu seamă, o viață cât mai lungă revistei *Opțiuni istoriografice*!

Iași, noiembrie 2024

Lucrețiu-Ion Bîrliba

Decanul Facultății de Istorie

NOTELE ULTIMATIVE SOVIETICE ȘI CEDAREA BASARABIEI CĂTRE URSS REFLECTATE ÎN PRESĂ (26 IUNIE - 4 IULIE 1940)

THE SOVIET ULTIMATUMS AND THE CESSION OF BESSARABIA TO THE USSR SEEN IN PRESS (JUNE 26TH-JULY 4TH 1940)

Daniel CUCU*

Cuvinte cheie: *ultimatum, Uniunea Sovietică, Basarabia, Bucovina, presă, cenzură*

Keywords: *ultimatum, Soviet Union, Bessarabia, Bukovina, press, censorship*

Rezumat: În vara anului 1940, Uniunea Sovietică a emis două note ultimative, prin care a solicitat României să cedeze teritoriul Basarabiei și partea de nord a Bucovinei. Aceste note au fost însoțite de o amenințare clară: dacă guvernul de la București nu accepta cererile Moscovei în 24 de ore, Armata Roșie urma să le ocupe cu forța. În perioada imediat următoare, statul român a executat operațiuni de evacuare, tensiunile putând fi resimțite atât în rândul populației românești, cât și în rândul liderilor politici. Neliniștile și incertitudinile din acele zile au fost resimțite inclusiv în presă, aceasta din urmă reflectând reacțiile diferitelor figuri politice și culturale față de ultimatumul sovietic. Reacțiile față de ceea ce se petrecea la est de Prut au apărut cu o întârziere mare, și acestea inițial timide, fenomen explicabil prin nivelul ridicat de cenzură impus de statul român. Acest studiu își propune să analizeze felul în care raptul teritorial a fost prezentat în timp real în presă, atât în România cât și în străinătate, pe baza a două eșantioane de ziare.

Abstract: In the summer of 1940, the Soviet Union issued two ultimatums, through which demanded that Romania cede the territories of Bessarabia and northern Bukovina. These notes were accompanied by a firm warning: should the government in Bucharest refuse the concessions in the next 24 hours, the Red Army would be sent in to occupy them by force. In the following period, Romania

* Student masterand, specializarea: Arhivistică, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; e-mail: daniel.cucu232@gmail.com

executed evacuation operations, and the tension could be felt both among the Romanian population, as well as among the political elites. Such uncertainties appeared even in the press, journalists showing the reactions of different political figures of the period. But these reactions appeared with a visible delay, and when they did, they were rather timid. This phenomenon can be explained by looking at the way censorship worked at that time in Interwar Romania. This study aims to analyse the way the territorial concessions were presented in press in real time, both in Romania as well as abroad, by using 2 sets of newspapers from the period.

Asupra eşantioanelor de ziare folosite

Pe parcursul acestui studiu, îmi propun să analizez modul în care presa, atât din România, cât şi din străinătate, a urmărit în timp real aceste evenimente. Astfel, propun două eşantioane de publicaţii, unul ce conţine ziare româneşti, precum şi unul cu publicaţii străine, în rândul cărora am putut observa, în perioada evacuării celor două teritorii, dar şi la puţin timp după, mai multe curente de opinii. Secolul XX cunoaşte o creştere exponenţială a numărului de ziare, putându-se regăsi atât publicaţii oficiale, cât şi presă de partid, dar şi presă independentă. Eşantionul de ziare româneşti folosit este următorul: „România”, „Universul”, „Curentul”, „Bacăul”, „Evenimentul Zilei”, şi „Timpul”.

România. Oficiosul Frontului Renaşterii Naţionale, „România” a fost un ziar care a luat fiinţă în anul 1938, primul număr apărând la data de 1 iunie. Directorul său a fost romancierul Cezar Petrescu. Publicaţia a beneficiat de un sprijin substanţial direct din partea statului, pentru a avea un tiraj ridicat (apărea zilnic, cu numere dedicate atât ştirilor din capitală, cât şi din provincie). Această poziţie favorabilă i-a permis să devină un oponent real pentru alte ziare importante, precum “Universul lui Stelian Popescu sau „Curentul” lui Pamfil Şeicaru. Publicaţia a dorit să devină o sursă de informare cât mai ofertantă, având rubrici diverse, în care scriau multe alte personalităţi marcante din punct de vedere cultural al epocii, precum Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi, Camil Petrescu şi alţii. În rândurile acestui ziar, cultul personalităţii regelui Carol al II-lea apărea în numeroase moduri: la aniversarea Restauraţiei, la aniversările proclamării Constituţiei din februarie 1938, înfiinţarea FRN, înfiinţarea Partidului Naţiunii etc. Cu toate acestea, odată cu abdicarea

regelui, directorul Cezar Petrescu a decis să servească propagandei noului lider, Ion Antonescu, slăvind decizia de a forța abdicarea. Spre exemplu, la 6 septembrie 1940, la doar o zi de la abdicare, pe prima pagină a ziarului apare editorialul *Un neam, un om, o chemare*, schema de culori a ziarului schimbându-se pe 7 septembrie 1940¹.

Universul. Publicație de prestigiu înființată în 1884, „Universul” a fost unul dintre cele mai cunoscute ziare românești, cu o apariție zilnică, aproape neîntreruptă (cu excepția perioadei noiembrie 1916-noiembrie 1918) până în anul 1953. Primul său director a fost Luigi Cazzavillan, care a condus redacția până în 1903. În perioada interbelică, ziarul se bucura de un succes foarte mare, mai ales având în vedere faptul că apărea dimineața, spre deosebire de alte ziare care apăreau după-amiaza, precum și datorită tirajului mare. La momentul 1940, numele „Universul” era deja unul care inspira încredere, ce avea rubrici diverse, orientarea sa fiind una de centru-dreapta². În funcția de director a fost numit, până în 1943, Stelian Popescu, iar după naționalizarea ziarului în 1948, ziarul a fost condus de un „comitet de direcție”. În iulie 1953, ziarul este desființat, „moștenitorul” acestuia fiind „Informația Bucureștiului” până în 1989, care ia ființă și activează în același sediu.

Curentul. Un alt ziar cunoscut în perioada interbelică, „Curentul” a apărut în 1928, fiind fondat și condus de Pamfil Șeicaru. Un jurnalist dur în analize, el era cunoscut pentru campaniile agresive purtate în paginile ziarului său împotriva diferitelor societăți industriale, bancare, comerciale, care se foloseau de mijloacele financiare pentru a reduce la tăcere alte ziare. Redacția a reușit să devină una modernă, cu un palat al redacției impresionant, Alina Alexe suspectând că tocmai din astfel de surse de venit ar fi reușit acest lucru³. Cunoscută rămâne, în perioadă, vorba „șantajul și etajul” care a fost atribuită redacției „Curentul”, în special datorită sediului

¹ Călin Hentea, *Enciclopedia propagandei românești, 1848-2009: Istorie, persuasiune și manipulare politică*, București, Adevărul Holdin, 2012, p. 464-465.

² Alina Alexe, „Presa interbelică românească”, în *Gândul*, an III, nr. 703, 16 august 2003, p. 15.

³ *Ibidem*.

impunător de pe strada Eforie din București⁴. Șeicaru a devenit chiar deputat în perioada 1932-1938. Tirajul ziarului a fost unul mare, la nivel național, apărând în fiecare zi. În contextul anului 1940, „Curentul” este numit chiar de către alte publicații contemporane ca o portavoce a extremei drepte românești, ajungându-se chiar la a fi numit „cel mai pro-nazist ziar din România”⁵ de către „The Washington Post”.

Bacăul. Un ziar local, cu apariții sporadice în peisajul presei românești, „Bacăul” a apărut prima dată în mai 1876, activând până în decembrie în același an. Apariția sa este reluată în mai multe perioade: între 12 martie 1880-1883, respectiv 1-23 ianuarie 1888, ziarul amintește apropierea față de partidul liberal chiar în subtitlu. O nouă apariție săptămânală a avut loc între 13 noiembrie 1905 și 2 iulie 1906, fiind proprietatea lui Nicolae Donici. Între 27 aprilie 1924 și 31 ianuarie 1944, „Bacăul” reappare în fiecare duminică. În 1940, în funcția de director se afla Ioan Nicolau.

Evenimentul Zilei. Un ziar „tânăr”, în al doilea an de activitate în 1940, „Evenimentul Zilei” s-a diferențiat de celelalte prin apariția în două numere pe zi, unul apărând dimineața, iar al doilea, la ora 18, seara. Până la momentul anului 1940, ziarul era condus de un colectiv de redacție, neexistând o mențiune în paginile sale a unui redactor-șef⁶.

Timpul. Un nume cu o vechime impresionantă, acesta a apărut pentru prima dată în 1876. A avut o evoluție marcată de diferite fuziuni și desprinderi de alte redacții: în perioada 18 martie 1885 - 29 martie 1892, fuzionează cu ziarul „Binele Public”, publicația schimbându-și numele în „România”⁷. Reappare la 13 noiembrie 1889, iar în decembrie 1900 fuzionează cu ziarul „Constituționalul”. În 1937, „Timpul” reappare, sub forma unei noi serii a ziarului, fiind înființat de data

⁴ *Ibidem*.

⁵ Dorin Dușiac, *28 iunie 1940. Ocupația Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către URSS reflectată în presa internațională*, selecție și traducere de Dorin Dușiac, prefată de Oleg Serebrian, Chișinău, Cartier Istoric, 2021, p. 176.

⁶ A se vedea *Evenimentul Zilei*, an I, nr. 1, 16 martie 1939.

⁷ A nu se confunda cu *România*, ziarul condus de Cezar Petrescu, ziarul din perioada interbelică.

aceasta de Grigore Gafencu⁸. În 1940, ziarul îl avea ca prim redactor pe Mircea Grigorescu, iar paginile acestuia sunt, asemănător cu „România”, dominate de știri despre Rege, diferitele activități ale FRN, discursuri ale parlamentarilor etc.

În ceea ce privește ziarele străine folosite, volumul de articole de presă din străinătate traduse și adunate de Dorin Dușiac a contribuit decisiv la întocmirea acestui eșantion. Autorul volumului a colectat și tradus articole din diferite publicații regăsite la Biblioteca Națională a Franței din Paris, respectiv la Biblioteca „La Contemporaine”, a Universității Paris 10 din Nanterre. Alături de acestea, a redactat și scurte prezentări ale ziarelor găsite. Prin adunarea acestor mărturii din trecut, precum și prin aceste descrieri⁹, se pot aduce contribuții foarte importante asupra subiectului de față. Pentru a verifica (unde s-a putut) validitatea traducerilor, am căutat și originalele, eforturile dând roade, până la momentul scrierii acestui studiu, în cazurile ziarelor „L'Écho d'Alger”, respectiv „Le Petit Parisien”. Ziarele străine folosite în acest studiu sunt: „Le Devoir”, „Le Petit Parisien”, „The Washington Post”, „La Dépêche”, „la Vanguardia Española”, „L'Écho d'Alger”, „The New York Times”, „L'Osservatore Romano”, „Pravda”, „Izvestia”, și „l'Humanité”.

Perioada acoperită începe de la numărul din ziua primei note ultimative (27 iunie 1940), și se încheie la momentul închiderii noii frontiere (4 iulie 1940). De asemenea, în multe cazuri, textele privind Basarabia ce apar în aceste publicații se „suprapun”, ele constând predominant din comunicate de presă ale guvernului, și mai puțin în ceea ce privește analize ale redacției sau puncte de vedere ale jurnaliștilor. Se poate observa faptul că dimensiunea acestui eșantion este mult mai mic față de cel de presă străină, aspect ce indică o anume restrângere a vieții jurnalistice în România.

⁸ Vezi *Timpul*, an 1, nr. 1, p. 1, 7 mai 1937.

⁹ Se găsesc în Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 509-517.

Un scurt survol asupra libertății de exprimare în România Interbelică

După Marian Petcu, putem înțelege prin cenzură „actul oricărei entități politice, religioase, militare ori administrative de a condiționa exprimarea/difuzarea de informații, opinii, idei, [...], pe care publicul are dreptul să le cunoască, în funcție de valorile pe care aceasta înțelege să le protejeze la un moment dat”¹⁰. Tot el clasifică practicile de cenzură în două mari categorii: cenzura preventivă¹¹, respectiv cenzura *a posteriori*¹². Tot acesta propune ideea existenței, în orice societate, a binomului „Putere”¹³- Cultură¹⁴”, cele două aflându-se într-un raport diferit în funcție de țară și de perioada adusă în discuție¹⁵.

¹⁰ Marian Petcu, *Puterea și cultura – o istorie a cenzurii*, cuvânt înainte de Mihai Coman, Iași, Polirom, 1999, p. 12.

¹¹ *Ibidem*, p. 13. Aceasta se aplica în timpul producerii unui bun cultural (carte, articol jurnalistic etc.). A fost instituționalizată, la început, sub forma privilegiilor, licențelor și a brevetelor. Sistemul privilegiilor implică faptul că există un raport clar stabilit între autorități și cel ce solicita o astfel de autorizație, sub forma subordonării celui din urmă față de cel dintâi. Prin sistemul brevetelor, autoritatea putea limita numărul de entități/persoane care pot produce și difuza informații, opinii sau alte creații, astfel încât controlul devenea unul mult mai facil.

¹² *Ibidem*, p. 14-15. Se realiza în urma creării produselor culturale. Controlul se justifica prin verificarea modului în care au fost implementate indicațiile Puterii. În cazul ziarelor, redacțiile trimiteau un număr de exemplare la comisariatele de poliție sau alte instituții specializate pe controlul informației. Această modalitate de a cenzura informațiile a fost una mai larg răspândită. De regulă, conform lui Petcu, cenzura se realiza printr-un sistem de sancțiuni în crescendo: avertismentul (o somație a autorităților către creator, prin care se încerca impunerea prevederilor prin intimidare sau aplicarea următoarelor sancțiuni), suspendarea (în cazul în care creatorul ignora avertismentul, Puterea poate interzice publicarea, fie pe o perioadă determinată, fie nedeterminată. Creatorul poate negocia cu autoritățile ridicarea suspendării) și suprimarea (dacă jurnalistul/creatorul refuza în continuare să se conformeze, Puterea poate impune scoaterea definitivă a bunului cultural – în acest caz, a ziarului – de pe piață, în toate formele sale. În acest caz, nu se mai putea reveni asupra deciziei).

¹³ Puterea (cu majusculă) reprezintă, conform lui Petcu, statul, cu toate instituțiile sale, inclusiv cele de forță.

¹⁴ În cazul Culturii, Petcu se referă în general la creatorii de „bunuri culturale” (indiferent că este vorba de artă plastică, literatură sau texte non-literare), în special fiind vorba aici de presă și jurnaliști.

¹⁵ Situația ideală este aceea de echilibru între stat și presă, între Putere și Cultură. Cele două se influențează reciproc: spre exemplu, în cazul unei societăți democratice, Puterea și Cultura se află, ideal vorbind, pe poziții de egalitate; într-un astfel de

În cazul României interbelice, dreptul la liberă exprimare (inclusiv în cazul presei) a avut parte de un drum anevoios. Constituția din 1923 garanta, prin articolul 25, libertatea de exprimare, „fiecare fiind răspunzător de abuzul acestor libertăți în cazurile determinate prin Codicele penal”. Tot conform acestui articol, cenzura nu este tolerată („Nici cenzura, nici o altă măsură preventivă [...] nu se va putea înființa.”¹⁶, „Presa nu va fi pusă niciodată sub regimul avertismentelor. Nici un ziar sau publicațiune nu va putea fi suspendat sau suprimat”¹⁷). În ciuda acestei libertăți a presei acordată de statul român, și deși nu a fost actualizată legea presei, de-a lungul perioadei interbelice a fost instaurată constant starea de asediu. Vorbim, astfel, de o supunere a presei în fața autorităților¹⁸.

Februarie 1938 a adus în România o nouă constituție, prin care libertatea de exprimare apare afectată profund. Conform articolului 7, cetățenii României nu au dreptul de a exprima opinii împotriva ordinii instaurate: „Nu este îngăduit nici unui român a propovădui prin viu grai sau în scris schimbarea formei de guvernământ a Statului, împărțirea ori distribuirea averii altora, scutirea de impozite ori lupta de clasă”¹⁹. Pe de o parte, românii se bucurau de drepturi și libertăți numeroase (art. 10): libertatea conștiinței, libertatea muncii, a învățământului, libertatea presei, a întrunirilor²⁰; tema libertății de

raport avem, pe de o parte, o presă independentă, precum și reprezentări culturale diverse (care pot inclusiv satiriza Puterea) și, pe de altă parte, un stat care respectă drepturile cetățenilor, care este sancționat de cea dintâi în cazul oricărei abateri. Raportul de subordonare a Culturii față de Putere apare în cazul regimurilor autoritare, respectiv totalitare: în astfel de contexte, Cultura (care include și presa) este subordonată Puterii, cea dintâi existând pentru a o sluji pe cea din urmă. Presa, în acest caz, este fie subordonată unei autorități centrale pe deplin, sau este în procesul unei astfel de orientări.

¹⁶ Marian Petcu, *op. cit.*, p. 172.

¹⁷ Gh. Sbârna (coord.), *Constituțiile României. Studii*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, p. 171-172.

¹⁸ Marian Petcu, *op. cit.*, p. 130. Tot conform lui Petcu, guvernele României interbelice au introdus o adevărată avalanșă de decrete de introducere a stării de asediu, fie la nivel regional, fie chiar la nivel național; starea de asediu a fost decretată în 1919, 1920, 1921, 1924, 1925, 1927, 1928, 1929, 1930, 1933, 1934, 1935, 1936, 1938. Astfel, pentru perioade îndelungate, presa s-a aflat foarte des în atenția autorităților.

¹⁹ Gh. Sbârna (coord.), *op. cit.*, p. 193.

²⁰ *Ibidem*.

exprimare este abordată și în articolul 22 al acestei constituții, prin care sunt garantate libertatea „de a comunica și publica ideile și opiniunile sale, prin grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin orice alte mijloace”²¹, persoana regelui fiind, însă, conform articolului 44, inviolabilă²².

Conform lui Marian Petcu, la doar câteva zile de la adoptarea noii constituții, regele semna o nouă lege, prin care se stabileau pedepse foarte aspre, pentru infracțiuni precum cele de „crimă contra persoanei”, „crimă contra proprietății”, „crimă contra siguranței statului” etc. La 11 martie, este înființată Direcția Generală a Presei și a Propagandei, pe lângă Consiliul de miniștri, cu scopul de a conduce și supraveghea Oficiul Național de Turism, Societatea Română de Radio, Direcția Presei, respectiv Societatea RADOR²³.

Seria de decrete care vizau presa a continuat, pe 13 aprilie 1938 fiind adoptat „Decretul-lege pentru controlul mijloacelor de existență a publicațiilor periodice”²⁴, care susținea mai multe măsuri cu scopul de a reduce libertatea presei. Președintele Consiliului de Miniștri a redactat un referat, prin care susținea acest decret-lege, și atrăgea atenția cu privire la unele publicații, declarând că presa de opinie se transforma în presă de influență, opinia publică fiind astfel alterată²⁵. În consecință, finanțarea agențiilor de presă de către străini devine un lucru indezirabil, lor fiindu-le limitat dreptul de a deține astfel de publicații, tribunalele fiind nevoite totodată să dețină registre de periodice²⁶. De facto, odată cu instaurarea regimului de mână forte al regelui Carol al II-lea, presa a fost subordonată, treptat, autorităților.

Pe 3 mai 1938, printr-un decret-lege, Direcția Generală a Presei și Propagandei a fost trecută din subordinea premierului în cea a ministrului de interne, pe motivul subordonării de facto a deciziilor

²¹ *Ibidem*, p. 196

²² *Ibidem*, p. 200.

²³ Marian Petcu, *op. cit.*, p. 139; *Decret Regal nr. 1147*, în „Monitorul Oficial”, an CVI, nr. 58, p. 2.

²⁴ „Decretul-lege pentru controlul mijloacelor de existență a publicațiilor periodice”, în *Monitorul Oficial*, an CVI, nr. 86, 13 aprilie 1938, p. 2-4.

²⁵ Marian Petcu, *op. cit.*, p. 139.

²⁶ *Ibidem*.

acestei instituții față de cele ale ministrului de interne²⁷. Astfel, Armand Călinescu devine, din acel moment până în iulie 1938, „stăpân” peste presă²⁸. În iulie 1938, tot printr-un decret-lege, Direcția a intrat în subordinea Ministerului Afacerilor Străine.

Presa a continuat să se afle în atenția autorităților prin mai multe reglementări, în ciuda controlului din ce în ce mai înăsprit până în acel moment. Conform reglementărilor în vigoare, cenzura interzicea presei să publice comentarii defavorabile față de oamenii de stat străini sau față de politica externă a României. În legătură cu negocierile politico-militare, ziarelor le era permis doar publicarea comunicatelor oficiale²⁹.

Numai din exemplele prezentate anterior, putem observa o creștere constantă a interesului autorităților cu privire la controlarea opiniei publice românești. Astfel, nici un ziar nu putea publica articole care ar fi putut afecta imaginea conturată de guvern. Totodată, aceste măsuri au dus tocmai la împuținarea numărului de ziare în circulație, ceea ce explică dimensiunea redusă a eșantionului de presă românească utilizat³⁰.

²⁷ *Decret nr. 1689*, în „Monitorul Oficial”, an CVI, nr. 101, p. 2.

²⁸ În jurnalul său, Armand Călinescu notează la 30 mai diferitele măsuri luate prin Direcțiunea Presei pentru a controla diverși jurnaliști. Deși laconice, în stilul specific al politicianului, aceste mențiuni sunt relevante pentru a înțelege felul în care statul încerca să controleze presa; este vorba de mită – „Calmarea Șeicarului. Dat bani.” (Armand Călinescu, *Însemnări politice – 1916-1939*, ediție îngrijită și prefată de Al. Gh. Savu, București, Humanitas, 1990, p. 391.) –, crearea de jurnale cinematografice, prin care să se răspândească propaganda carlistă spre populație – „Jurnal cinematografic. Modificări de lege. Noi detalii pentru a face mai simplu” (*Ibidem*) –, dar și ridicarea de privilegii – „Nu privilegii ca la «Universul»” (*Ibidem*); „II. Propaganda: 1. Ziarul. Vom vedea cum merge și vom îndruma” (*Ibidem*, p. 393).

²⁹ Marian Petcu, *op. cit.*, p. 140.

³⁰ Pe parcursul cercetărilor întreprinse cu ocazia redactării lucrării de licență, am constatat faptul că, cel puțin în Colecției de periodice a Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu” din Iași, un număr foarte mare din publicațiile disponibile își încheie brusc activitatea în jurul anului 1939. Acest lucru nu exclude, însă, posibilitatea ca în colecțiile altor biblioteci/instituții să se poată identifica și alte publicații care acoperă perioada stabilită.

În fața ultimatumului. Pierderea Basarabiei și a nordului Bucovinei reflectate în presă

În cazul raptului teritorial din iunie 1940, acest aspect a fost unul vizibil. Aparatul cenzurii a fost forjat la maxim pentru a încerca, în primul rând, să se ascundă momentul tensionat din ziua de 27 iunie (când cele două note ultimative au fost discutate în cadrul consiliului de coroană), sau măcar să amâne publicarea veștilor cu privire la situația drastică în care se afla statul român. Totodată, limitarea presei la a publica doar comunicate oficiale cu privire la negocierile politico-militare a permis autorităților să nu prezinte inițial situația sumbră a trupelor românești aflate în retragere.

În ciuda faptului că statul român era subiectul discuției, putem observa, după cum am menționat anterior, un decalaj semnificativ în ceea ce privește furnizarea de informații și interpretarea informațiilor transmise. Acest aspect poate trece neobservat la prima vedere. De altfel, prima publicație pe care am putut să o identific în care se anunță sosirea unui ultimatum din partea Moscovei nu este una românească, ci este vorba de „Le Devoir”, ziarul publicând știrea chiar în numărul din 27 iunie. Publicația își obține informațiile cu privire la acest moment prin contactele jurnaliștilor din cercurile diplomatice din România, și anunță, totuși eronat, faptul că sovieticii ar fi cerut, pe lângă Basarabia și nordul Bucovinei, inclusiv „concesionarea bazelor feroviare la Constanța și în anumite porturi de pe Dunăre”³¹.

În ziua următoare, pe 28 iunie, numărul de apariții în presa străină a evenimentului începe să crească exponențial: de la „Le Devoir”, și alte ziare faimoase precum „Le Petit Parisien” sau „The Washington Post” acordă notei ultimative sovietice spațiu chiar pe primele pagini. Din acestea reiese, în general, ideea unui accept tacit al Germaniei cu privire la mutarea sovietică înspre Balcani.

³¹ Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 9. De altfel, astfel de erori apar foarte mult în primele zile analizate, ceea ce evidențiază panica și confuzia stârnită inițial, odată cu seara de 26 spre 27 iunie. În presa străină, pretențiile sovietice sunt neclare, unele ziare sugerând că Moscova ar fi cerut și baze navale la Marea Neagră pe teritoriul național, la alte presupuse cerințe mai mari, ajungând chiar și la stânga Prutului. Astfel de zvonuri au fost dezmințite în zilele următoare de presa românească, prin diferite comunicate de presă.

„Le Devoir” atrage atenția cu privire la consecințele pretențiilor teritoriale sovietice, existând chiar amenințarea ca Marea Neagră să devină „Mare Rusească”³². Presiunea Moscovei a dus la inacțiunea tuturor celorlalte state cu deschidere la aceasta, state precum Turcia văzându-se, de asemenea, amenințate:

„Atenția se concentrează asupra celor întâmplate în Balcani, din moment ce Rusia a pus România la zid, rupându-i bucăți mari din teritoriul său de după 1919; acest lucru suscită jindul națiunilor vecine și trezește îngrijorare în Turcia, care nu mai poate conta pe Anglia de vreme ce Ankara [...] a cedat și s-a lăsat antrenată în jocul Moscovei.”³³.

Vestea ultimatumului apare târziu în presa românească, decalaj scos în evidență de ziare din străinătate precum „Le Petit Parisien”, chiar din numărul din 28 iunie: deși ziarele străine publică, multe dintre ele chiar pe primele pagini, știrea sosirii ultimatumului sovietic la București, presa română refuză să publice vreo veste: „Les journaux du soir, sous des manchettes énormes, annoncent l'événement et soulignent le fait que les journaux roumains ne publient pas la nouvelle”³⁴. Tot în această zi, în *Timpu* regăsim reportaje asupra vizitei regelui Carol al II-lea la „Pavilionul Cărții și Expoziția Vânătoarei”³⁵, precum și asupra noilor adeziuni în nou formatul Partid al Națiunii³⁶.

În cazul ziarului „România”, acesta publică primele vești abia pe 29 iunie 1940, când armata română era deja în plină evacuare. Tot în acea zi sunt publicate și deciziile Consiliului de Coroană³⁷, prin care guvernul român solicita Moscovei să stabilească ora și data pentru a iniția negocieri diplomatice în scopul rezolvării diferendului. Tot în același număr, un alt articol vorbește despre cererile sovietice cu multă

³² *Ibidem*, p. 18.

³³ *Ibidem*.

³⁴ „L'ultimatum de Moscou á la Roumanie”, în *Le Petit Parisien*, an 65, nr. 23 129, 28 iunie 1940, p. 2.

³⁵ „M. S. Regele a vizitat Pavilionu Cărți și Expoziția Vânătoarei”, în *Timpu*, an IV, nr. 1133, 28 iunie 1940, p. 1.

³⁶ „Mărturisiri de credință și adeziune față de Partidul Națiunii”, în *Timpu*, an IV, nr. 1133, 28 iunie 1940, p. 3.

³⁷ „Hotărârile Consiliului de Coroană”, în *România*, an III, nr. 748, 29 iunie 1940, p. 1.

durere, România nefiind evitată de dezastrele ce străbăteau continentul: „Cutremuratele vremi abătute asupra Europei nu ne-au ocolit. Nu ne cruță. Nota remisă de guvernul URSS ne-a pus în fața unei aspre realități, pe care neamul nostru n-o trăiește întâia oară. Hotărâta voință de a ne păstra în afară de sângeratele tragedii ale lumii cere o neînduplecată vamă”³⁸. Articole cu abordare similară regăsim și în cazul ziarului „Timpul”³⁹.

Un ton similar identificăm și în cazul ziarului „Universul”, care prezintă venirea ultimatumului tot în ziua de 29 iunie, însă se poate observa poziția mai degrabă neutră a celor din urmă față de oficiosul Partidului Națiunii. Se încearcă, de asemenea, imaginii unei evacuări calme, fără incidente⁴⁰, cele care însă apar sunt trecute cu vederea rapid: „Pe unele direcțiuni, elementele rapide ale forțelor URSS, depășind ritmul de evacuare convenit, au întrecut trupele noastre în retragere, dând naștere la incidente locale”⁴¹. Totodată, ziarul „Timpul” atrage atenția tot asupra acestei catastrofe, România fiind atrasă în conflict deși „Am stat deoparte, de la începutul războiului, și am căutat printr-o politică de înțelepciune și cumpătare, să ferim țara noastră de urgia focului”⁴².

În timp ce „România” conține articole în care doar se deplânge pierderea teritorială, ziarul „Universul” anunță explicit, pe lângă comunicatul oficial, modul în care ultimatumul a fost transmis ministrului român în URSS: seara, la ora 22, cel mai probabil pentru a crea cât mai multă confuzie în cadrul aparatului de stat.

În același timp, toate ziarele românești, indiferent de afiliere, transmit același apel la calm și la solidaritate în jurul regelui în fața acestei catastrofe⁴³.

³⁸ „Trăirea ceasului e în noi”, în *România*, an III, nr. 748, 29 iunie 1940, p. 1.

³⁹ A se vedea, de exemplu, editorialul „Jertfa României”, în *Timpul*, an IV, nr. 1135, 30 iunie 1940, p. 1.

⁴⁰ „Evacuarea Autorităților și populației civile. Comunicatul ministrului de interne”, în *Universul*, an 57, nr. 179, 29 iunie 1940, p. 1.

⁴¹ „Cum decurg operațiunile de retragere a trupelor din Bucovina și Basarabia”, în *Universul*, an 57, nr. 179, 29 iunie 1940, p. 1.

⁴² „Jertfa României”, în *Timpul*, an IV, nr. 1135, 30 iunie 1940, p. 1; „Trăirea ceasului e în noi”, în *România*, an III, nr. 748, 29 iunie 1940, p. 1.

⁴³ Vezi, în acest sens: „Jertfa României”, în *Timpul*, an IV, nr. 1135, 30 iunie 1940, p. 1.

La suprafață, ziarele care mai activau în iunie 1940 în România prezintă situația de la stânga Prutului ca fiind sub control, trupele române și sovietice urmând programul de evacuare pentru fiecare zi într-un ritm normal.

În timp ce jurnaliștii români păstrează la acel moment imaginea unei evacuări realizate „conform planului și fără incidente”, presa străină scoate constant în evidență incidentele create de Armata Roșie: la data de 29 iunie, „Le Devoir” și „The Washington Post”⁴⁴ raportează mai multe astfel de incidente, unele unități sovietice mecanizate depășind frontiera teritoriilor cedate și pătrunzând adânc în interiorul graniței nou stabilită. După ocuparea orașului Cernăuți, unele unități ar fi încercat chiar să se îndrepte spre Dorohoi, oraș ce trebuia să rămână sub administrația românească⁴⁵. Mai mult, autoritățile sovietice l-ar fi arestat temporar pe rezidentul regal din Cernăuți, Gheorghe Flondor, incident menționat doar în numărul din 1 iulie al ziarului „Curentul” în cazul presei românești. Conform ziarului „La Dépêche”, toate acțiunile realizate de Moscova duc spre o singură idee: URSS „intenționează să recucerească teritoriile pe care Rusia țaristă le posedă înainte de război”⁴⁶, susținându-se că aceste interese sovietice par a se apropia foarte tare de interesele germane.

Cercurile politice, conform jurnaliștilor „L'Écho d'Alger”, comparau în epocă situația României din 1940 cu cea a Cehoslovaciei în 1938. Astfel, oamenii priveau cu interes evoluția situației României, dar și evoluția pretențiilor Ungariei și Bulgariei⁴⁷. Totodată, publicația franceză anunță faptul că Iugoslavia, pe de o parte stat aliat al României la acel moment, pe de altă parte fără obligații față de situația României, „privește situația în calitate de simplu observator”⁴⁸.

⁴⁴ Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 84.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 70. Conform unei note de subsol din lucrarea sa, Dușiac afirmă faptul că, deși sovieticii s-ar fi retras din Dorohoi, ei nu s-ar fi întors la linia de demarcație stabilită prin nota ultimativă, ci s-ar fi oprit tot în interiorul Vechiului Regat, pe teritorii care aparțineau României chiar și înainte de 1914. Tot în acest fel, România va pierde orașul Herța (vezi nota 14).

⁴⁶ *Ibidem*, p. 96.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 62.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 63.

Pretențiile sovietice față de România sunt privite drept „o primă fază a acțiunii URSS în Balcani”, în timp ce sunt făcute remarci cu privire la pasivitatea populației din România: „Populația românească ignoră încă teribila decizie la care va fi supusă”⁴⁹. Această idee a unui nou avans rusesc (acum sovietic) spre Balcani apare și în „La Dépêche”, aceștia din urmă susținând că solicitarea nordului Bucovinei avea sens, întrucât Bucovina „a fost întotdeauna o cale minunată de pătrundere spre sud”⁵⁰. Pe lângă acest aspect, multe medii guvernamentale ale epocii văd în aceste pretenții ale Moscovei doar un prim pas în dorința sovieticilor de a-și impune interesele în peninsula Balcanică⁵¹. De asemenea, din „L'Écho d'Alger”, aflăm faptul că Wilhelm Fabricius, ambasadorul german în România, a fost chemat la Viena, pentru a se consulta cu Ribbentrop⁵².

În cazul ziarului „Bacăul”, o publicație locală, în numerele din zilele de 27 și 28 iunie, nu este menționată nicio știre cu privire la faptul că Molotov înmânase ministrului român la Moscova o notă ultimativă. De altfel, numărul din 27 iunie este dominat de știri cu privire la statele Axei și la preluarea conducerii Partidului Națiunii de către regele Carol al II-lea. În răspunsul la osanalele primite cu această ocazie, regele a rostit un scurt discurs, în care vorbea despre ridicarea României la „o fază hotărâtoare pentru națiunea română”⁵³. În cazul ziarului „România”, dar și în cazul publicației „Timpul”, numerele din 1 iulie sunt pline de articole cu rol mobilizator pentru populație. Statul apare în aceste articole ca renunțând la o parte mică din teritoriu și populație pentru a salva întregul: „...ne-am supus unei smulgeri

⁴⁹ *Ibidem*. Foarte probabil că această pasivitate constatată de *L'Écho d'Alger* ar fi fost cauzată de lipsa de informații în presa românească din perioadă. Deci, o astfel de veste, care în mod normal ar fi apărut ca o tragedie pentru românul de rând, pare a stârni indiferență inclusiv în rândul populației. După cum am putut constata în presa românească, primele informații concrete apar, în linii generale, abia în numerele din 29 iunie, unde sunt publicate comunicate oficiale (cu excepția unor ziare care publică și articole în care jelesc situația creată la stânga Prutului).

⁵⁰ *Ibidem*, p. 101-102.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, p. 64.

⁵³ „Solemnitatea de la Palatul Regal – cuvântarea Majestății Sale Regelui. Discursul Rostit de d. Consilier Regal Gheorghe Tătărăscu, Președintele Consiliului de Miniștri”, în *Bacăul*, an XVIII, nr. 1160, 27 iunie 1940, p. 1.

pentru a salva trei sferturi de trup. Judecata viitorului în cunoașterea deplină a împrejurărilor va dovedi dacă era altceva de ales.”⁵⁴.

Însă această liniște nu a fost una totală. În ciuda tentativelor de reducere la tăcere a ziariștilor, unii au încercat să atragă atenția, prin folosirea unui limbaj subtil, asupra neregulilor din timpul evacuării, unele nereguli chiar grave. La 1 iulie, în ziarul „Universul”, apare un editorial semnat de I. Lugoșianu⁵⁵ care transmite indirect faptul că existau nereguli în ceea ce privește procesul dublu de evacuare-ocupare; paragraful următor este relevant în acest sens, subtextul acestuia sugerând o anume îndoială cu privire la adevărul transmis de autoritățile române:

„[...] E bine că ni se spune adevărul. Cei care-l știu sunt datori să ni-l spue, din timp și întreg; cei care-l află trebuie să-l primească cu sânge rece, oricât ar fi de aspru. [...] Dacă trupele sovietice nu respectă linia de demarcație, să ni se spue; dacă focul pârjolește ori jaful sărăcește satele românești sau dacă se varsă sânge nevinovat să ni se spue. Acest popor va găsi de la sine, dacă știe adevărul, reacțiunea cuvenită în răbdarea lui încercată, în speranța lui neistovită, în simțul său de disciplină consimțită și în împotrivirea lui bărbătească. Singură ascunderea sau necunoașterea adevărului creează panica și alarmismul, care frâng moralul unui popor și al unei armate”⁵⁶.

Dacă unele ziare precum „Universul” se rezumă la „semnale de alarmă” mai subtile, altele precum „Curentul” critică nu abordarea autorităților, ci faptele sovieticilor. Sugestive sunt titlurile articolelor prezente în numărul din 1 iulie: „În Basarabia și nordul Bucovinei trupele rusești comit acte samavolnice”⁵⁷, „Arestări, maltratări și încălcarea liniilor de demarcație”⁵⁸, „SE TRECE LINIA DE DEMARCAȚIE”⁵⁹, „ARESTĂRI, ARESTĂRI”⁶⁰. Totodată, prin rețelele de

⁵⁴ „Am rămas mai puțini, dar nu mai slabi”, în *România*, anul III, nr. 750, 1 iulie 1940, p. 1.

⁵⁵ I. Lugoșianu, „În fața Dramei”, în *Universul*, anul 57, nr. 179, p. 1.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Pamfil Șeicaru, „În Basarabia și nordul Bucovinei trupele rusești comit acte samavolnice”, în *Curentul* an XIII, nr. 4448, 1 iulie 1940, p. 8.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

informatori din interiorul regiunilor nou anexate, sovieticii au declanșat un val mare de arestări, în special îndreptat împotriva intelectualilor care și-au declarat loialitatea față de statul român⁶¹. Pe lângă acestea, Armata Roșie apare în paginile ziarului ca fiind dezorganizată, acționând precum o armată de ocupație, și evidențiindu-se numeroasele jafuri întreprinse de aceasta:

„Deși – prin hotărârea conducerii țării – am admis condiții grele, nici acestea măcar nu se respectă de către trupele ocupante. Coloanele sovietice au trecut în multe locuri peste linia de demarcație. Acesta e faptul înregistrat ieri și nici o controversă nu se poate ține în picioare”⁶².

Tot conform surselor citate de „Curentul”, Armata Roșie încălca deseori liniile de demarcație dintre cele două armate, stabilite tocmai de ei, îngreunând retragerea trupelor și a coloanelor de refugiați. Mai mult, în unele cazuri, precum la Cernăuți, au arestat funcționari înalți ai statului român, precum în cazul Rezidentului Regal al Ținutului Suceava, Gheorghe Flondor⁶³.

Însă poziția acestei publicații va aluneca puternic în sfera anti-semitismului, aspect evident în cazul editorialului *Apel către români*, din numărul din 2 iulie 1940, prin care Pamfil Șeicaru acuză direct populația evreiască de colaborare cu sovieticii, nefiind surprins de această evoluție: „Și în Basarabia și în Bucovina, evreii și-au lepădat masca. De ce am fi surprinși? Ne puteam aștepta la această mărturisire de abjecție iudaică”⁶⁴. Decizia Bucureștiului de a accepta cererile Moscovei ar fi dejucat, conform lui, planurile evreilor, idee evident exagerată din orice punct de vedere⁶⁵. Pentru astfel de poziții adoptate, precum și pentru criticile deosebit de acide ale publicației, ziare străine

⁶¹ În articolul din *Curentul*, an XIII, nr. 4448, 1 iulie 1940, p. 8, menționat în nota anterioară, se vorbește despre faptul că mulți intelectuali basarabeni și bucovineni ar fi primit amenințări cu moartea. Articolul dă și un exemplu, cel al dr. Borneski, președintele comunității germane din Basarabia, ar fi primit o notă prin care era înștiințat că, odată cu venirea coloanelor sovietice, el va fi executat din cauza simpatiilor sale față de statul român. Ca răspuns, Borneski ar fi plecat în București, pentru a nu fi capturat de Armata Roșie.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ „Apel către români”, în *Curentul*, an XIII, nr. 4449, 2 iulie 1940, p. 6.

⁶⁵ Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 198-199.

precum „The Washington Post” numesc publicația condusă de Pamfil Șeicaru drept „cel mai pro-nazist ziar din România”⁶⁶. Evreul apare ca fiind cel care dorește distrugerea statului român, Marea Britanie fiind adusă în prim plan tot în acest sens, ca dorind să cauzeze un conflict în Balcani, de teama invaziei germane⁶⁷.

Totodată, voci din partea regimurilor de extremă dreapta, precum „la Vanguardia Española”, adoptă poziții radicale față de ceea ce se petrecea între Prut și Nistru: Armata Roșie apare ca una plină de barbari, de persoane care doar aduc haos în teritoriile pe care le ocupă, și care încurajează doar dezbinarea și distrugerea⁶⁸. Viziunea este una ușor de înțeles, dacă avem în vedere poziția profund antisovietică a regimului lui Francisco Franco.

Publicațiile occidentale prezintă o imagine aproape apocaliptică: un corespondent al „The New York Times” din Iași prezintă imaginea unui centru urban copleșit, în care autoritățile fac față cu greu valului neașteptat de mare de refugiați: „Fiecare al doilea bărbat din Iași poartă uniforma militară și are în dotare o armă. Peste tot sunt refugiați, care își cară cu ei puținul din averea lor personală pe care nu l-au putut lua din casele lor care au ajuns să fie ocupate de sovietici.”⁶⁹ Poveștile relatate de soldați sunt deosebit de intense: „Ofițerii de cavalerie au spus că o coloană de tancuri rusești a ajuns în unul din orașe înainte de orarul fixat, încercuind preoții și regimentul românesc și cerându-le să depună armele. În acel moment, regimentul românesc a ripostat utilizând mitralierele și doar în acest fel a reușit să îi «convingă» pe ruși să îi lase să treacă”⁷⁰.

Odată cu ziua de 3 iulie, în presa românească încep să apară din ce în ce mai multe articole cu privire la situația din estul țării. Astfel, în „Universul” regăsim un editorial intitulat *Cum au fost ocupate Basarabia și Bucovina de Nord*, semnat de Romulus Seșianu, în care publicația condamnă, precum în cazul ziarului „Curentul”, nu reacția

⁶⁶ *Ibidem*, p. 176.

⁶⁷ La acel moment, Marea Britanie se afla singură în fața Reich-ului, existând temeri în cercurile politice londoneze privind o posibilă debarcare germană.

⁶⁸ Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 212.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 203.

⁷⁰ *Ibidem*.

debusolată a autorităților române, ci agresiunea sovietică, „executată într-o împrejurare excepțională, creată de starea de război din Occident, de situația în care s-a găsit România – lipsită de alianțe, de prieteni, deci izolată – în fața URSS”⁷¹. Totodată, autorul continuă chiar cu o condamnare vehementă a acțiunilor Moscovei, declarând că „nu există nicio continuitate istorică între fostul imperiu țarist și noul stat numit URSS, născut din revoluția sovietică și din a cărui titulatură lipsește chiar cuvântul «Rusia»”⁷², continuând prin a acuza conducerea de la Kremlin de încălcarea propriilor principii:

„Reamintim că primul guvern sovietic, de sub conducerea lui Lenin, toate proclamațiile ce le-a adresat popoarelor și naționalităților numeroase din teritoriile ce au făcut până în 1917 parte din fostul imperiu rusesc, a invocat principiul liberei determinări și pe baza lui le-a invitat să se pronunțe în deplină libertate, dacă vor să facă parte din noul stat sovietic, sau să se apere de el[...]”⁷³.

În timp ce presa românească se concentrează pe situația externă, ziarele din străinătate continuă prezentarea unei situații sumbre în România: pe lângă tensiunea creată la est de evacuarea grăbită de către Armata Roșie, statul român se află inclusiv sub presiuni interne, relatate mai ales de către jurnaliștii americani.

Astfel, publicațiile americane prezintă o schimbare radicală la nivelul mentalului colectiv românesc: o societate mai puțin antisemită comparativ cu altele din vecinătate, a fost schimbată aproape peste noapte în urma acceptării ultimatumului sovietic și a evacuării teritoriilor solicitate. Relatările venite din acestea au constituit un temei suficient pentru astfel de manifestații, care contribuie la formarea unei mentalități de tipul „«noi» contra «lor»”, și care transformă inclusiv Bucureștiul într-un adevărat câmp de luptă: „Astăzi nu au mai fost întreprinse alte acțiuni de mobilizare. Totuși, în această țară cu obiceiuri liberale este instaurată o disciplină strictă. Soldații

⁷¹ „Cum au fost ocupate Basarabia și Bucovina de nord”, în *Universul*, an 57, nr. 180, p. 1.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*.

patrulează Bucureștiul cu baionetele gata de luptă. [...] Patrulele militare supraveghează principalele drumuri”⁷⁴.

Tot în legătură cu incidentele din București, „L'Osservatore Romano” menționează manifestații realizate de PCdR cu ocazia raptului teritorial, numai în București fiind arestați 3000 de manifestanți⁷⁵. Cu toate acestea, însă, „The New York Times” relatează faptul că tensiunile din peninsula Balcanică sunt în scădere odată cu încheierea evacuării, din simplul fapt că nu mai există riscul unei escaladări a conflictului prin intervenția militară a unui terț⁷⁶.

Ziua de 4 iulie 1940 a fost declarată zi de doliu în memoria raptului teritorial. În acest context, publicațiile românești au alocat în primele pagini ale numerelor din această zi spații mari, în care au fost publicate diferite poezii⁷⁷, hărți vechi, documente medievale⁷⁸ și altele, pentru a susține ideea apartenenței Basarabiei la România. Este cazul ziarului „Universul”, care dedică prima pagină a ziarului exclusiv acestui moment, titlurile articolelor fiind sugestive pentru suferința resimțită de oameni: *Golgota; Sus inimile!; După jertfă*⁷⁹ etc.

În cazul ziarului „Curentul”, acesta conține foarte multe articole cu rol mobilizator, făcându-se apel la unitate în vremurile dificile prin care trecea România⁸⁰. Pierderea teritoriului dintre Prut și Nistru este prezentată într-un limbaj plastic, menit să accentueze tristețea resimțită la nivel național, referințele la pilde creștine și diferite alte povești apărând în abundență. În general, abia după închiderea noii frontiere în ziarele românești încep să fie prezentate povești din timpul evacuării. Astfel, ziare precum „România” încep să aloce secțiuni întregi din paginile lor pentru refugiații de peste Prut, continuându-se astfel campania de ajutorare a acestora, cu o deschidere mai mare față

⁷⁴ Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 290.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 305.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 287-288.

⁷⁷ Vezi, spre exemplu, poezia „Prutul”, de I. U. Soricu, în *Universul*, an 57, nr. 181, 4 iulie 1940, p. 1.

⁷⁸ Vezi secțiunea „Documente Istorice”, în *Universul*, an 57, nr. 181, 4 iulie 1940, p. 1.

⁷⁹ *Universul*, an 57, nr. 181, 4 iulie 1940, p. 1.

⁸⁰ Spre exemplu: „Nația se încruntă”; „Blestem în Țara de Sus”, în *Curentul*, an XIII, nr. 4451, 4 iulie 1940, p. 1.

de opinia publică, dar și o campanie a justificării cedării, în ciuda promisiunilor de a apăra teritoriul național⁸¹.

O perspectivă diferită o regăsim în paginile ziarului „Evenimentul Zilei”, unde articolele apărute prezintă o poziție mai degrabă optimistă: România a pierdut controlul asupra regiunii, însă a avut un impact decisiv asupra dezvoltării culturale și naționale în Basarabia și nordul Bucovinei: „Basarabia și nordul Bucovinei trec sub stăpânire străină, după mai bine de douăzeci de ani de viață trăită în hotarele noastre, după ce au înflorit în căldura sufletului nostru și au rodit din munca aprigă a mâinilor noastre.”⁸². Prin urmare, România se putea mândri cu faptul că a putut dezvolta din punct de vedere cultural regiunea: „[...] Rămâne pe urma noastră o civilizație românească, o aristocrație de gândire și înfăptuiri, care de la abecedar până la ogorul trudit va menține peste ani prezența României moderne, așa cum svonul cavaleriei lui Ștefan Vodă a dăinuit peste veacuri în sufletele locuitorilor Sucevei și ai Cetății Albe.”⁸³.

În ceea ce privește presa occidentală, însă, publicațiile discută mai puțin despre doliul național, cât mai degrabă despre schimbările interne din România: schimbarea orientării statului român este confirmată tocmai prin numirea unui nou guvern pro-german, condus de Ion Gigurtu; din acesta, „Le Devoir” menționează faptul că 10 membri ai cabinetului erau foști membri ai Gărzii de Fier, alți 4 făcând parte din guvernul Goga din 1938⁸⁴. Sub acest nou guvern, mai multe publicații prevăd o erupție a antisemitismului în România, manifestările de această natură devenind deja din ce în ce mai dese, inclusiv în rândurile studențimii. După cum însumează într-un titlu de articol ziarul „l'Écho d'Alger”, „La Roumanie semble évoluer vers le Nazisme”⁸⁵.

⁸¹ „Evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Sus a fost hotărâtă pentru a salva AZI ființa statului român, și pentru a nu pune în primejdie viitorul Românismului”, în *România*, an III, nr. 753, 4 iulie 1940, p. 1.

⁸² „Să privim cu încredere viitorul”, în *Evenimentul Zilei*, an II, nr. 417, 4 iulie 1940, p. 1.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 325.

⁸⁵ „La Roumanie semble évoluer vers le nazisme”, în *L'Écho d'Alger*, an 29, nr. 10 925, 4 iulie 1940, p. 1.

Am decis să prezint poziția ziarelor sovietice separat, întrucât acestea prezintă o perspectivă total diferită, asupra căreia se pot realiza multe analize. Voi face un rezumat al celor mai esențiale informații cu privire la paginile acestora:

Dintre toate publicațiile aduse în discuție, în niciuna nu găsim un spațiu mai amplu alocat cedării Basarabiei decât în ziarele sovietice. Numărul din 29 iunie al ziarului „Pravda” debutează într-un ton triumfal, titlul unuia din articolele fiind cât se poate de sugestiv pentru victoria macabră a Moscovei: „Trăiască Basarabia sovietică și Bucovina Sovietică”⁸⁶. Ziarul vorbește despre „soluționarea pașnică a conflictului sovieto-român în chestiunea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei”⁸⁷.

Realitatea prezentată de jurnalismul sovietic iese în evidență foarte puternic, mai ales când confruntăm ceea ce este prezentat în rândurile ziarelor Moscovei cu jurnalismul occidental. Spre deosebire de celelalte publicații, unde evenimentul apare ca unul intens pentru cei doi actori implicați, dar și pentru celelalte state care urmăreau situația, ziarul „Pravda” aduce osanale nenumărate partidului și lui Stalin pentru „restabilirea nedreptății care a fost călcată în mod grosolan de România în anul 1918”⁸⁸.

Discursul sovietic explică declanșarea unui astfel de conflict sovieto-român în refuzul ministrului român de externe din martie 1918, Alexandru Averescu, să evacueze Basarabia, conform unui acord din 5-9 martie 1918⁸⁹. Acuzele asupra statului român (și asupra occidentului, în genere, în calitate de complici) sunt o constantă în discursul sovietic, existând multe învinuiri asupra României (foarte multe dintre ele nefondate): de la așa-zisa „cotropire” a Basarabiei, până la „frânarea” dezvoltării relațiilor româno-sovietice prin refu-

⁸⁶ Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 35.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 35-36. Este vorba, în acest caz, de acordul Averescu-Racovski. Conform acestei narațiuni, refuzul României ar fi dus la o ocupație a teritoriului dintre Prut și Nistru și, implicit, la o încălcare a propriului cuvânt. Însă acest argument, putem spune, este cât se poate de detașat de realitatea istorică din martie 1918, ignorându-se procesul de Unire întreprins de Basarabia cu Vechiul Regat.

zurile Bucureștiului de a „retroceda” teritoriile „anexate”⁹⁰ ilegal, toate acestea formează un fir narativ diferit, o realitate paralelă (fără nicio exagerare), unde gestul URSS este de fapt justificat, ei doar „eliberându-și” „pământurile noastre strămoșești, populate majoritar cu ucraineni”⁹¹.

Totodată, nordul Bucovinei este pretins de sovietici atât ca parte integrantă a Ucrainei, dar și drept o compensație. Discursul Moscovei pare a fi nemulțumit pe deplin de această „compensație” primită, pe care o consideră „doar într-o măsură insignifiantă – o modalitate prin care este compensat acest prejudiciu uriaș care a fost cauzat Uniunii Sovietice și populației Basarabiei prin cei 22 de ani de stăpânire a României în Basarabia”⁹². Se poate vedea, prin urmare, o dorință a Moscovei de a fi primit mai multe teritorii, însă această ambiție a uriașului oriental a fost limitată de interesele Germaniei în regiune.

Dintr-o victimă a pactului Ribbentrop-Molotov din seria de victime din anii 1939-1940, statul român devine, în mod paradoxal, agresorul, antagonistul pentru publicul sovietic⁹³. Discursul ziarului

⁹⁰ *Ibidem*, p. 36. Termenii folosiți de propaganda Moscovei sunt sugestivi. Sunt folosite cuvinte și construcții, pentru descrierea momentului martie 1918, care duc la ideea de rupere violentă din „trupul” Imperiului Rus. Exemplele sunt multiple, vezi *Ibidem*, p. 34-38: „România a rupt [Basarabia] cu forța la începutul anului 1918 de la Uniunea Sovietică (Rusia)”; „Acapararea Basarabiei”; „[...] Basarabia, a cărei cotropire de către România nu este recunoscută [...] de Uniunea Sovietică” etc.).

⁹¹ *Ibidem*, p. 36. Acest argument, al populației majoritar ucraineană atât în Basarabia, cât și în nordul Bucovinei, deși era unul comod la acel moment, va deveni un adevărat „călcâi al lui Ahile” pentru istoricii sovietici care, ulterior, vor încerca din răspuț să justifice acest rapt teritorial. Populația „ucraineană” dominantă pretinsă de sovietici în Basarabia era, practic, cel mult o minoritate etnică.

⁹² *Ibidem*, p. 38.

⁹³ *Ibidem*. Astfel de afirmații apar pe parcursul fiecărei secțiuni din ziar dedicată Basarabiei și a nordului Bucovinei, folosindu-se acuzații diverse: „Ocupând Basarabia, elica militară românească și boierii au restabilit imediat pe teritoriile ocupate puterea moșierilor și a biciului jandarmilor. Pământurile au fost luate de la țărani și date pe mâinile moșierilor și culacilor-venetici” (*Ibidem*, p. 51-52). Apare motivul Culacului, inamic vechi al regimului stalinist, care apare ca un colaborator al statului român, cel din urmă văzut de sovietici drept un ocupant, nedorit de populație. Precum multe acuze ale Moscovei, și acest discurs este unul radical, eronat, prin care se încearcă antagonizarea unui stat vecin, folosindu-se ideea „eliberării” de sub așa-zisul „bici al jandarmilor”. Aceste afirmații trebuie privite și lecturate cu foarte mare atenție, întrucât reprezintă elemente de propagandă, care

„Pravda” este unul confuz, folosindu-se alternativ și chiar inter-schimbabil ideea unei majorități ucrainene în Basarabia, cu cea a unei populații basarabene, autohtone, subjugată de autoritățile de la București⁹⁴. Jurnaliștii Moscovei insistă asupra luptei „împotriva cotropitorilor” purtată de basarabeni: „zeci de mii de muncitori, țărani și intelectuali din Basarabia au fost uciși doar pentru că nu au încetat să-și iubească patria - marea Uniune Sovietică, și au luptat împotriva nesuferiților cotropitori români”⁹⁵.

Intrarea sovietică în orașe apare în „Pravda” ca fiind una triumfală. Conform numărului din 29 iunie, soldații sovietici ar fi fost primiți cu flori, oamenii scandând lozinci precum „Trăiască Basarabia Sovietică” și „Trăiască Bucovina Sovietică”⁹⁶. Numărul este presărat de astfel de povești (evident cu rol propagandistic, și cel mai probabil fictive) despre oameni care aduc daruri pentru liderii sovietici, sau care primesc cu flori și urale venirea armatei ocupante⁹⁷. Apar foarte

nu au legătură cu realitatea din teren, ci sunt doar justificări pentru un act de agresiune, complet nejustificat, împotriva unui stat neutru.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 38.

⁹⁵ Pentru ambele citate, vezi *Ibidem*.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 39.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 43-45. Articolul povestește despre un sat de pe Nistru, care ar fi trimis către trupele sovietice două persoane, un bătrân și un copil, care ar fi transmis Armatei Roșii că țăranii din satul respectiv îi vor ajuta. Totodată, copilul ar fi adus un buchet de flori, „pentru părintele poporului - Stalin”. Este evident din această relatare faptul că este una fictivă, cu rol propagandistic, în care toți oamenii par a susține, „de la mic la mare”, și a aduce osanale către armata așa-zisă „eliberatoare”, localnicii ascultând poveștile soldaților „despre țara sovietică, despre schimbările care s-au produs în cei 22 d ani de putere sovietică” (*Ibidem*, p. 44.). O altă poveste, despre intrarea Armatei Roșii la Bender, reprezintă tot o altă poveste cu rol propagandistic: posturile foștilor grăniceri români sunt descrise ca fiind mizerabile, în timp ce oamenii aclamă venirea Armatei Roșii: „Populația Benderului întâmpină cu bucurie unitățile Armatei Roșii. Acoperișurile și balcoanele blocurilor sunt pline de oameni. Peste tot flutură steaguri roșii.”; „Grănicerii și ostașii care distribuie ziare ale presei centrale sunt întâmpinați cu flori.”; „Locuitorii din Chițcani îi întâlnesc cu lacrimi de bucurie pe ostașii Armatei Roșii” (*Ibidem*, p. 45.); „Țăranii din Egorovka nu au cunoscut niciodată o sărbătoare cum e cea de astăzi. Cu urale puternice și cântând Internaționala, ei îi întâmpinau astăzi cu bucurie pe mult așteptații oaspeți, bravii ostași ai Armatei Roșii, care i-au eliberat de asuprirea cotropitorilor.” (*Ibidem*, p. 46). Cu toate acestea, situația din teritoriu era alta: atât Armata Roșie, cât și simpatizanții comuniști din Basarabia, au folosit orice prilej pentru a hărțui, răni și chiar ucide civili, funcționari sau soldați ai statului român. Sugestivă este relatarea comandantului Gărzilor Naționale din județul Sorocea, căpitanul Neculai Scutelnicu,

multe descrieri detaliate, care vor să sugereze faptul că vechea administrație era de fapt una erodată adânc: „Încăperea avanpostului românesc este murdară, în stare de degradare”⁹⁸. Această degradare se extindea în toate aspectele vieții: spitalele arată necorespunzător⁹⁹, medicii din ele sunt mereu corupți, iar populația, analfabetă¹⁰⁰.

Însă aceste afirmații, aceste imagini și narațiuni publicate de „presa” Moscovei sunt radical diferite față de realitatea istorică. Documentele de arhivă disponibile în depozitele Serviciilor Județene infirmă aceste idei, în special pe aceea a unei „iubiri” a localnicilor față de Moscova. Conform unui raport realizat de Direcția Generală a Poliției române se menționa faptul că, în afară de persoanele ce nu aveau parte de un nivel de trai bun, erau foarte puțini membri ai minorității rusești din Basarabia (nici măcar din rândul intelectualilor) care ar fi văzut cu ochi buni o venire a Armatei Roșii, ci în majoritate susținătorii acesteia proveneau din rândul muncitorilor din mediul urban - și aceștia cu multe rezerve¹⁰¹.

În același timp, „Izvestia” prezintă numeroase povești în paginile sale. Există multe laitmotive care se repetă aproape obsesiv, articolele nefiind nimic mai mult decât narațiuni fictive de cele mai multe ori, în care soldații Armatei Roșii apar ca fiind eroi, care salvează „poporul frățesc basarabean” de sub „jugul românesc”. În cazul orașului Bălți, publicația povestește că „încă nu a văzut așa o celebrare, așa o exultare. Locuitorii orașului s-au adunat pe data de 30 iunie în piața centrală îmbrăcați ca de sărbătoare, purtând pe piepturi însemne roșii.”¹⁰².

privind modul în care s-a desfășurat evacuarea autorităților din oraș. Aceștia ar fi fost atacați de mai mulți agitatori (Scutelnicu îi numește evrei), care par a fi coordonați de un ofițer sovietic. Vezi Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, fond Frontul Renașterii Naționale, dosar 51/1940, f. 4-4v.

⁹⁸ Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 45.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 315-316. „În Basarabia ocupată de români nimeni nu se gândea la sănătatea marii majorități a populației. Sistemul de tratament contra cost exista chiar și în spitalele raionale. Taxele ridicate îi lipseau pe oamenii muncii de posibilitatea de a beneficia de ajutor medical.”

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 316 – „Sărăcirea populației de la sate și din orașe a dus la o scădere bruscă a nivelului de alfabetizare. Accesul majorității copiilor în școli era obstrucționat de perceperea unei taxe înalte pentru învățatură”.

¹⁰¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Direcția Generală a Poliției, dosar 7/40, f. 6.

¹⁰² Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 182.

Totodată, ziarul prezintă o imagine a unui oraș în zi de sărbătoare, care ar fi salutat intrarea armatelor Moscovei. Precum în „Pravda”, ziarul „Izvestia” inventează numeroase incidente în care oamenii le mulțumesc în mod direct așa-zișilor „eliberatori” ai „poporului basarabean”: „V-am așteptat, trimiși ai marelui popor sovietic. Zilele pe care le trăim acum sunt cele mai fericite din viața noastră. Îți mulțumim, partid al bolșevicilor, îți mulțumim, popor sovietic, îți mulțumim, părinte Stalin!”¹⁰³.

Această idee a majorității ucrainene/moldovenești/rusești în Basarabia este întărită și prin detalii onomastice, toți oamenii cu care Armata Roșie interacționează având nume slave: Marusea Subbotina¹⁰⁴, Bătrânul de 70 de ani Naumov¹⁰⁵, Agafia Zarețkaia ¹⁰⁶, Mariașina¹⁰⁷ etc, în timp ce populația îi primește pe „eliberatorii” sovietici cu „minunate melodii ucrainești”. Se poate observa, deci, o încercare de a schimba percepția, atât a persoanelor din interiorul Uniunii Sovietice, cât și a celor din exteriorul ei (prin publicațiile afiliate sau care susțin discursul URSS, precum „l’Humanité”¹⁰⁸).

Totodată, soldații Armatei Roșii apar, pe lângă ipostaza de eliberatori, și în ipostaza misionarilor. Se povestește în „Izvestia” despre un caz în care, pe linia Prutului, o coloană de cavalerie sovietică ar fi fost oprită de o femeie ce dorea să le mulțumească. Într-o ipostaziere aproape mesianică, un soldat sovietic ar fi descălecat, înmânându-i femeii respective o insignă cu portretul lui Stalin, aproape ca și cum ar fi fost un obiect sfânt¹⁰⁹:

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 184.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 189.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 184.

¹⁰⁸ Acest ziar, care apărea clandestin în Franța, reprezintă o portavoce sovietică în vestul Europei. Prin *l’Humanité*, imaginea conturată de Moscova are o ușoară pătrundere inclusiv în rândurile opiniei publice franceze, mai ales dacă avem în vedere poziția sa de oficios al Partidului Comunist Francez (*Ibidem*, p. 514). Cu toate acestea, dat fiind numărul redus de apariții, este puțin probabil ca *L’Humanité* să fi avut un impact serios asupra narațiunii general acceptate.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 184-185.

„-Dragi tovarăși, dragii mei... a bolmojit femeia și a izbucnit în plâns.

Coloana s-a oprit. Un soldat a sărit de pe cal și a ridicat femeia. [...] Soldatul, îndepărtând-o ușor pe femeie, desface de la tricou insigna metalică cu portretul tovarășului Stalin și o întinde femeii.

-Iată cui trebuie să-i mulțumești!

Ca pe un dar prețios, femeia primește insigna și o sărută... Cavaleriștii se află deja la mare depărtare, dar femeia încă mai stă pe pod, strângând în piept portretul conducătorului”¹¹⁰.

Un alt caz interesant este prezentarea plecării cu întârziere a rezidentului regal Gheorghe Flondor. Deși acesta a fost arestat în ziua de 28 iunie de Armata Roșie, în „Izvestia” acesta apare ca un guvernator „deosebit de avar”¹¹¹, care nu a părăsit orașul Cernăuți pentru că era arestat, ci pentru că „Generalul guvernator nu reușise să-și împacheteze toată averea”¹¹². Prin astfel de caracterizări, se încearcă crearea unui stereotip al funcționarului român, lacom, cu origini exclusiv burgheze, care nu ar ezita să își folosească influența pentru a rămâne la putere. Totodată, acest funcționar se considera mult deasupra cetățenilor: „Aproape toată lumea din județul Hotin îl cunoștea pe domnul Gheorghe Flondor, deși acesta nu cunoștea aproape pe nimeni”¹¹³. După cum se poate vedea, aceste prezentări sunt strict cu rol propagandistic, nefiind bazate pe investigații jurnalistice serioase.

Totodată, ziarul comunist vorbește și despre starea armatei române, o armată unde disciplina, din perspectiva lor, se face cu

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 185. În continuarea paragrafului menționat, publicația sovietică încearcă să contureze portretul femeii respective. Hanna, după cum o numește publicația, era o femeie care ar fi pierdut proprietăți din cauza “ofițerilor României boierești”. Ar fi încercat să se sinucidă, moment în care a fost găsită pe pod de către soldații sovietici.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 190.

¹¹² *Ibidem*. De fapt, după cum am putut observa, Gheorghe Flondor a rămas în Cernăuți mai mult timp din alte motive: a fost arestat de autoritățile sovietice (Pamfil Șeicaru, „În Basarabia și nordul Bucovinei, trupele rusești comit acte samavolnice”, în *Curentul* an XIII, nr. 4448, 1 iulie 1940, p. 8.), care au intrat în oraș mult mai repede decât era programat (Vezi Mihai Tașcă, Wolfram Nieß, *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța*, partea I, Chișinău, Editura Serebia, 2017, p. 264). Foarte probabil, Gheorghe Flondor a fost reținut de sovietici în Cernăuți pentru a se folosi de acest incident în propaganda Moscovei.

¹¹³ Dorin Dușiac, *op. cit.*, p. 245.

pistolul: „Soldații [români rămași în Basarabia] povestesc despre descompunerea armatei române. Ruși și ucrainenii refuzau să plece din Basarabia. Mulți au fost împușcați. Panica, dezertarea, neîndeplinirea ordinelor și neascultarea comandamentului – toate acestea sunt trăsături ale armatei române”¹¹⁴. Bineînțeles, după cum putem observa din ziarele sovietice, aceste povestiri sunt strict cu rol propagandistic, încadrându-se în tiparele povestirilor create de propaganda Moscovei.

Se pot vedea, din cele prezentate, mai multe diferențe în ceea ce privește acoperirea subiectului, în funcție de publicație și de afilierea redacției acesteia. În timp ce presa occidentală analizează constant și în timp real jocurile Moscovei în Peninsula Balcanică, presa românească tinde să acopere inițial foarte lacunar acest subiect, în ciuda faptului că tocmai România este subiectul discuției. Unele ziare din străinătate ajung chiar să trimită corespondenți în orașele de la dreapta Prutului, precum în Iași, mărturiile acestora fiind importante pentru a putea crea o imagine asupra felului în care guvernul de la București a gestionat criza ce a urmat după evacuarea propriu-zisă.

Totodată, publicațiile românești vor începe să transmită publicului vești și informații despre acest eveniment cu un decalaj vizibil, și numai după ce, în primul rând, criza diplomatică a fost încheiată și, în al doilea rând, orientarea statului spre Axă a fost declarată. În acest fel, putem spune că raportul „Putere-Cultură” în România anului 1940 a fost unul de subordonare a celei din urmă, fapt evident dacă avem în vedere seria de decrete-legi introduse în anii premergători războiului. Prin acestea, ziarelor le era interzisă aducerea în discuție a subiectelor sensibile sau care puteau crea pagube politicii externe a statului.

Apariția informațiilor era, în final, inevitabilă, însă decalarea publicării acestora se pare că a fost o metodă de a evita escaladarea inutilă a situației. Ziare precum „Curentul” vor utiliza, ulterior, atât aceste povești, cât și răspunsul confuz al statului român în fața amenințărilor externe, pentru a orienta ura generată pentru a stârni sentimente antisovietice și, de asemenea, antisemite, creionându-se, astfel, o mentalitate de tipul „Noi contra Lor” față de evrei. Aceștia din

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 191.

urmă vor fi considerați țapi ispășitori în această tragedie: „Și în Basarabia și în Bucovina, evreii și-au lepădat masca. De ce am fi surprinși? Ne puteam aștepta la această mărturisire de abjecție iudaică.”¹¹⁵; „...Și Izrael este în zodia rea a ispășirilor.”¹¹⁶. Tot aceeași imagine reiese și din jurnalele oamenilor politici importanți ai vremii, care consemnau această schimbare începând chiar cu cadrele militare. La 1 iulie 1940, Petre Andrei, pe atunci Ministru al Educației și președinte al organizației FRN din Ținutul Prut, nota: „Ceea ce este însă îngrijorător e demoralizarea armatei. Îndârjirea lor contra evreilor este la culme. Au început adevărate pogromuri. În trenuri, în orașe, evreii sunt uciși. În Dorohoi au fost omorâți vreo 200 de evrei. La Galați vreo 300 de evrei și comuniști care voiau să încerce o mică revoltă, au fost uciși [...]. Numai anarhie nu ne trebuie acum în țară.”¹¹⁷

Presa sovietică, pe de altă parte, se află în completă antiteză cu toate celelalte publicații, indiferent de originea și afilierea redacțiilor respective; un eveniment în care Moscova era, atât de iure, cât și de facto agresorul ajunge să arate ca un tablou al unei eliberări: funcționarii români apar ca fiind deosebit de corupți, cotropitori, însetați de putere, creându-se numeroase „mituri” și clișee care se repetă constant. Soldatul sovietic apare, bineînțeles, într-o mixtură a ipostazelor de eliberator, justițiar și, totodată, cea a unui adevărat profet, a cărui venire este întotdeauna salutăată de oameni cu lacrimi în ochi și, bineînțeles, cu trandafiri roșii; el întotdeauna discută cu localnicii, cărora le prezintă cu mândrie „raiul sovietic”, iar oamenii cu care interacționează în timpul aventurilor sale în „eliberarea” Basarabiei, care jură credință eternă Uniunii Sovietice, sunt nu români, ci ucraineni, ruși sau „basarabeni”/”moldoveni”, idee prezentată obsesiv. De asemenea, articolele din ziarele Moscovei sunt dominate de un

¹¹⁵ „Apel către români”, în *Curentul*, an XIII, nr. 4449, 2 iulie 1940, p. 6. Pentru astfel de poziții adoptate, precum și pentru criticile deosebit de acide ale publicației, ziare străine precum *The Washington Post* numesc publicația condusă de Pamfil Șeicaru drept „cel mai pro-nazist ziar din România”. Vezi Dorin Dușiac, 28 iunie 1940, p. 176.

¹¹⁶ *Curentul*, an XIII, nr. 4449, 2 iulie 1940, p. 6.

¹¹⁷ Petre Andrei, *Jurnal. Memorialistică. Corespondență*, ediție îngrijită de Petru P. Andrei, Valeriu Florin Dobrinescu, Doru Tompea, Iași, Editura Graphix, 1993, p. 95-96.

caracter narativ exacerbat, creând impresia citirii unor povești sau chiar basme mai degrabă decât a unui articol.

Toate aceste evenimente petrecute la stânga Prutului, precum și propagarea lor în presă, vor contribui la transformarea evreilor în „țapi ispășitori”, ajungându-se la o adevărată explozie a antisemitismului în cadrul societății românești. Aceste sentimente, deosebit de puternice, cauzate de revolta interioară a românilor, inclusiv a soldaților, vor deveni din ce în ce mai profunde în urma cedărilor teritoriale din vara-toamna anului 1940. Pe teren, sovieticii au încălcat de multe ori prevederile pe care tocmai aceștia le-au stabilit, cazurile de abuzuri ale soldaților Armatei Roșii fiind omniprezente, iar tocmai astfel de momente, combinate și cu participarea ocazională a localnicilor, vor contribui la această schimbare a societății românești și, implicit, la apropierea de Axă¹¹⁸.

Bibliografie

- Andrei, Petre, *Jurnal. Memorialistică. Corespondență*, ediție îngrijită de Petru P. Andrei, Valeriu Florin Dobrinescu, Doru Tompea, Iași, Editura Graphix, 1993.
- Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Direcția Generală a Poliției, dosar 7/1940 *Bacăul*, an XVIII (1940)
- Călinescu, Armand, *Însemnări politice – 1916-1939*, Ediție îngrijită și prefață de Al. Gh. Savu, București, Humanitas, 1990
- Curentul*, an XIII (1940)
- Dușiac, Dorin, *28 iunie 1940. Ocupația Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către URSS reflectată în presa internațională*, selecție și traducere de Dorin Dușiac, prefață de Oleg Serebrian, Chișinău, Cartier, 2021
- L'Écho d'Alger*, an 29 (1940)
- Evenimentul Zilei*, an I (1939), an II (1940).
- Gândul*, an III (2007)
- Hentea, Călin, *Enciclopedia propagandei românești, 1848-2009: Istorie, persuasiune și manipulare politică*, București, Adevărul Holding, 2012
- Monitorul Oficial*, an CVI (1938)
- Petcu, Marian, *Puterea și cultura. O istorie a cenzurii*, cuvânt înainte de Mihai Coman, Iași, Polirom, 1999
- Le Petit Parisien*, an 65 (1940)
- România*, an III (1940)

¹¹⁸ A se vedea, în acest sens, Elie Wiesel (președ.), *Raport Final*, Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, Iași, Polirom, 2004

Sbârnă, Gh. (coord.), *Constituțiile României. Studii*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012

Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, fond Frontul Renașterii Naționale, dosar 51/1940

Tașcă, Mihai, Nieß, Wolfram, *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța*, partea I, Chișinău, Editura Serebia, 2017

Țimpul, an I (1937), an IV (1940)

Universul, an 57 (1940)

Wiesel, Elie (președ.), Raport Final, Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România, Iași, Polirom, 2004.